

O vojvodovských Bulharech

Marek Jakoubek

*Katedra antropologických a historických věd, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni,
jakoubek@ksa.zcu.cz*

On Vojvodovo Bulgarians

Abstract—In recent years, there was a great boom of publications on the village of Vojvodovo. Although there was a plenty of contributions on this topic in scholarly journals recently, there are still some blind spots that remain uncovered by the scholars. One of these are the Vojvodovo Bulgarians, who were – since the 1920s – the second most numerous (!) group of Vojvodovo inhabitants. It is them, the local Vojvodovo Bulgarians, the neighbors of the Vojvodovo Czechs, whose identities, changing in the course of time, we describe in this study.

Key Words—Vojvodovo, Bulgaria, Identity, Methodists, Czech compatriots

STATISTICKÁ OUVERTURA

Aneb

ČÍ VSI BYLO VOJVODOVO?

V OJVODOVO, česká obec v Bulharsku, se těší vzrůstající pozornosti badatelů, a to jak českých (za všechny jmenujme např. Jakoubek et al. 2006 či Budilová 2010), tak také slovenských (z klasických prací např. Hrozičnik 1985, z novější tvorby např. Botík 2005) a bulharských (zde např. Penčev 2006), kteří se věnují zejména místním českým, resp. slovenským krajanům. Uvedený přístup vyústil do zvláštním způsobem nereprezentativního obrazu dané obce, který doznal patrně nejvýstižnějšího vyjádření v podtitulu doposud jediné monotematické publikace věnované dané obci (Jakoubek et al. 2006), který zní „vesnice Čechů a Slováků v Bulharsku“. Uvedený podtitul, vyjadřující (domnělou) skutečnost, že Vojvodovo bylo obýváno především Čechy a Slováky (s implicitním předpokladem, zastávaným v textu publikace, že Vojvodovo bylo jak jeho obyvateli, tak i okolním obyvatelstvem chápáno jako obec česká), reprezentuje, řekněme, měkčí variantu uvedeného zkruslení. Tvrdší verze, s níž se setkáváme výhradně v pracích slovenských badatelů, pak spočívá v tezi, že Slováci se ve Vojvodově zformovali do svěbytného společenství spoluurčujícího chod a ráz obce (která se tak do jisté míry stala obcí slovenskou), resp. ve tvrzení, že „v každé z těchto obcí [tj. Mrtvica, Gorna Mitropolija, Brašljanica a Vojvodovo – MJ] boli Slováci sústredení v osobotnej časti v blízkosti svojich kostolov a škôl, ktoré spolu s obydliami našich krajanov vtlačali týmto ... dedinám výrazně slovenský ráz“ (Botík 1994: 6, kurzíva MJ). Tento přístup pak v principu veškeré dění v uvedených obcích (Vojvodovo nevyjímaje) traktuje

coby slovenské, takže byla-li např. ve vsi otevřena škola, jednalo se o školu slovenskou. Právě tak uvádí např. již citovaný Botík, že „Vo všetkých týchto osadách boli v rokoch 1929–1937 postavené a sprístupnené reprezentatívne budovy slovenských škôl...“ (Ibidem: 40; kurzíva MJ), třebaže veškeré dostupné materiály – a to i sloveské proveniencie – hovoří v souvislosti s vojvodovskou školou buď o škole československé (Michalko 1936: 255), jíž tato instituce formálně byla, anebo přímo o škole české (Ibidem 253), resp. o „českém vyučování“ (Ibidem 254) vycházející z faktu, že ve škole působili čeští učitelé¹ a vyučovalo se zde češtině. Neodpustím si na tomto místě uvést, že uvedený přístup slovenských autorů má korektivní mantinely (zaznamenané) historické skutečnosti do té míry, že fotografii Československého domu T. G. Masaryka nesoucí tento nápis (na fotografii dobře čitelný) označí odpovídající badatel popiskou hlásající „Slovenská škola vo Vojvodove, 1942“ (Ibidem: 39; viz obr. č. 1).

52. SLOVENSKÁ ŠKOLA VO VOJVODOVE, 1942.

Obrázek 1. Československý dům T. G. Masaryka (Botík 1994: 39)

Od samotného založení obce v roce 1900 žilo ve Vojvodově více etnických, resp. konfesijních skupin, přičemž během celé jeho existence v něm měli dominantní postavení Češi. Stručný statistický přehled složení vojvodovského obyvatelstva ukazuje následující tabulka.²

¹Jak tomu bylo jistou dobu ostatně i ve školách „slovenských“ v Mrtvici, Gorne Mitropoliji a Brašljanici, neboť „spočiatku boli do Bulharska vysielaní prevážne učitelia českej národnosti, a to aj napriek tomu, že mali učiť deti slovenských krajanov.“ (Botík 1994: 40). Nemluvě tedy o skutečnosti, že před založením československých menšinových škol působili v uvedených slovenských krajanových obcích jako učitelé evangeličtí kněží, kteří k výuce „využívali náboženské knihy písané ... v biblickej češtině“ (Ibidem: 40; kurzíva MJ).

²tabulky je převzato z Budilová 2010, za její poskytnutí autor děkuje.

Rok	Celkem	Češi	Slováci	Bulhaři	Srbové	Jiní
1905 ¹	416	210	109	52	55	-
1910 ¹	409	224	86	56	43	-
1920 ¹	616	440	102	45	29	-
1928 ¹	695	476	74	127	-	17
1932 ²		485	91	127		
1934a ¹	798	527	104	148	6	13
1934b ²	821	536	86	186	3	10

Tabulka I

STATISTICKÝ PŘEHLED SLOŽENÍ VOJVODOVSKÉHO OBYVATELSTVA.

¹Penčev 2006: 95. ²Folprecht 1937: 41.

Jak vidno, je platnost teze, že „vo viacetnickom Vojvodove Slováci svojim počtom zaujali až druhú priečku“ (Botík 2005: 33³) časově omezena, a to konkrétně rokem 1922, kdy se více než 40 osob, Slováků, odstěhovalo z Vojvodova do Miloslavi na Velkém Žitném ostrově (Michalko 1936: 68). Více než polovinu periody od založení obce do roku 1948/1950, kdy se naprostá převaha vojvodovských Čechů a Slováků z obce vystěhovala do ČSR, tedy Slováci ve Vojvodovu zaujímali co do počtu příčku nikoli druhou, ale třetí – za vojvodovskými Bulhary. Prezentovat tedy Vojvodovo jako „obec Čechů a Slováků“ je tak historicky spíše nepřiměřené, přičemž za adekvátnější by bylo podle všeho možné považovat spíše formulaci „Vojvodovo – obec Čechů a Bulharů“. Přínejmenším ve srovnání s ambicemi slovenských badatelů je přítom nejen zajímavé, ale také symptomatické, že vojvodovští Bulhaři v letech 1900–1950 nikdy neprojevovali tendence či aspirace považovat Vojvodovo za svou obec, naopak – právě vojvodovští Bulhaři byli (a jsou) důslednými zastánci teze, že Vojvodovo byla obec česká⁴, což je mj. perspektiva, v jaké je Vojvodovo jak v regionálním (srov. Cenkova 2008), tak i obecném bulharském (srov. Penčev 2008) kontextu chápáno i dnes. Právě vojvodovští Bulhaři tak jsou, jak statistickým počtem, tak názorově, významným korektivem našich unáhlených a zkraslených soudů. Aby ovšem nedošlo k omylu, je nutné učinit doplňující poznámku – jak jsme již uvedli, patří mezi osoby propagující „slovenskost“ Vojvodova pouze autoři slovenští, *nejedná se však o Slováky vojvodovské, ani jejich potomky*; dotyční tedy nejsou členy (ex)vojvodovského společenství, ale jedná se o osoby vůči obyvatelům Vojvodova externí, jejichž vazba na danou obec nemá charakter rodáckého typu, ale je povahy akademické. Nakonec je třeba též doplnit, že uvedený přístup k Vojvodovu je – a to i ze strany slovenských autorů – vcelku nedávné novum, přičemž je doložitelné, že někdejší aktéři viděli věci zcela jinak. Tak například dobový pozorovatel Josef Rusko, první

³Abychom byli spravedliví je třeba uvést, že i přes tuto a další obecné teze uvedeného typu daný autor změnu početního rozložení odpovídajících skupin způsobenou odchodem značné části vojvodovských Slováků v textu zmiňuje, třebaže ji chybně situuje do let třicátých (Botík 2005: 34).

⁴V počátečním období existence vsi bylo ovšem Vojvodovo nazýváno „banátská obec“ (*banatsko selo*) a její obyvatelé banáčani, a to právě díky vojvodovským Čechům, kteří do Bulharska přišli z české obce Svatá Helena nacházející se v (dnes rumunské části) Banátu (viz např. Mičan 1934: 107–108, pozn. pod čarou č. 154).

slovenský učitel v Brašljanici, v kapitole *Slovenské kolonie v Bulharsku* publikované v reprezentativní *Jubilejní ročence československé kolonie v Bulharsku* píše: „Slovenskí kolonisti obývajú tri obce v blízkosti Plevna: Gornú Mitropolju, Mrtvicu a Brašljanicu.“ (Rusko 1929: 212)

Ve vztahu k diskusi o vojvodovských Slovácích je přítom velice instruktivní podívat se na příběh slovenštiny ve vojvodovské historii. Třebaže o nejstarším období nemáme zpráv, lze mít za jisté, že Slováci tehdy mluvili slovensky jak doma, tak i na veřejnosti. Tato situace se v průběhu času měnila, a to až do polohy, kdy mladší Slováci začínali na veřejnosti hovořit čím dále tím častěji česky a slovenština zůstávala omezena na sféru domácí. Příznačná je pro tuto situaci vzpomínka Štěpána Hrůzy (nar. 1918), který uvádí, že „na ulici mluvili všichni Slováci česky,“ a dodává: „My jsme je ani nepovažovali za Slováky.“ Patrně jak díky uvedenému odchodu značné části slovenských rodin, tak i díky výměně generací, dospěla nakonec situace do bodu, kdy slovenština z Vojvodova v zásadě úplně vymizela. Kdy se tak stalo definitivně, těžko soudit, ovšem například Josef Pitra, narozený ve Vojvodově roku 1936 již uvádí, že „nepamatuje, že by tam [tj. ve Vojvodově] někdo mluvil slovensky.“ Při první autorově návštěvě Vojvodova v zimě 1997 již ve Vojvodově slovensky s jistotou nikdo neuměl, třebaže tehdy v obci ještě žili potomci slovenských rodičů: dotyční sice uváděli, že jejich rodiče slovensky hovořili, sami však ze slovenštiny dokázali rekonstruovat jen několik málo slov a paremií, zato však – stejně jako celá řada starších Bulharů – hovořili naprosto perfektní češtinou (obdobná je přítom i situace potomků vojvodovských Slováků v ČR). Pokud případ vojvodovských Slováků shrneme, můžeme zakončit tezí, že v jejich případě došlo k procesu v principu plné (nejen?) jazykové asimilace.

Doboví autoři označovali Vojvodovo za „českou vesničku“ (Findeis 1929: 220), moderní bulharští badatelé pak jako „českou etnodiasporu“ (Penčev 2006: 91), vzhledem k výše uvedenému exkurzu do problematiky skupin obývajících tuto obec se zdá, že na tomto pojetí dané obce není třeba nic měnit. Vojvodovo bylo, a odhlédneme-li od relativně nedávných a historicky nepřiměřených interpretací několika slovenských badatelů, také (vzhledem k danému období) zůstává českou vesnicí. Jistý dluh však patrně vyrovnat třeba přeci jen je, a to dluh vůči doposud neprávem opomíjeným a přehlíženým vojvodovským Bulharům. Následující stránky nemají ambici být vyčerpávajícím pojednáním o této pozoruhodné skupině vojvodovských Bulharů, nakonec – danou skupinu coby badatelské téma jsme sotva objevili; věnovat se tedy budeme mnohem omezenější otázce vztahu vojvodovských Bulharů a Čechů, jak během jejich soužití v obci, tak i po vystěhování vojvodovských Čechů do ČSR po druhé světové válce, jakož i otázce odpovídajících identit těchto skupin.

VOJVODOVŠTÍ ČEŠI A BULHAŘI

Vojvodovští Češi a Bulhaři sice obývali jednu obec⁵ a obecně si byli dobrými sousedy, jednotné společenství ovšem nepředstavovali. Velice výstižně popisuje vztah uvedených dvou skupin v rámci obce vojvodovský Bulhar Toško Metodiev Stančev (nar. 1920) ve své „Krátké biografii“ (Stančev 2007; zvýraznění MJ):

...S českou mládeží jsme společně chodili do bulharské školy, která byla povinná i pro ně, což nás ještě více sblížovalo ... a naučili jsme se jejich jazyk. Po vyučování jsme se setkávali u řeky Skety, ve které jsme se během teplých letních dnů koupali ... *Ovšem i přes naše dobré vztahy a naše velké přání stát se jejich přáteli se nám [Češi] mlčky vyhýbali*, v čemž je možná podporovalo jejich náboženství, jemuž velice věřili, zatímco my jsme do kostela nechodili. I přesto však byly naše vztahy dobré ... *ačkoli vždy zde byl výrazný rozdíl a hranice...*

Obdobnou výpověď o dané situaci, tentokrát popisované vojvodovskou Češkou, nalezneme také v archivních terénních zápiscích Vladimira Penčeva (AIF, str. 4–5):

VP.⁶ – ...existovala nějaká ostrá hranice ve smyslu „my jsme Češi, vy jste Bulhaři?“

AS.⁷ – Ano, tak to bylo.

VP. – Pomáhali si navzájem Češi a Bulhaři, anebo si Češi žili mezi svými a Bulhaři také tak?

AS. – Žili si pro sebe, ale ve vzájemné shodě, beze hádek a sporů, navzájem si pomáhali. Jinak si ale Bulhaři hleděli svého a Češi zase svého. Naši [tj. Češi – MJ] byli velice religiozni, to způsobovalo největší rozdíly.

Češi a Bulhaři tedy ve Vojvodovu žili ve v zásadě bezkonfliktním soužití („moc jsme si rozuměli, moc jsme si pomáhali.“⁸ /cit. in Penčev 2006: 102/) a ačkoli se mezi těmito dvěma skupinami nacházela jistá hranice, obě skupiny se navzájem díky blízkosti a letitému soužití v řadě ohledů ovlivňovaly. Analýza tohoto ovlivňování není předmětem této studie, zmíním tedy pouze jeden aspekt, který se ukázal jako klíčový právě pro vojvodovské Bulhary, a to v okamžiku, kdy v letech 1948–1950 vojvodovští Češi (až na počtem nepatrné výjimky) Vojvodovo opustili. Po opuštění Vojvodova Čechy byla totiž obec Vojvodovo v rámci vládou řízeného procesu dosídlena Bulhary, a to z obcí Gorno a Dolno Ujno v kjustendilském okrese (v roce 1950) a vsi Belica na ichtimansku (v roce 1952).⁹ Vzhledem k regionu původu byli – a dodnes

⁵Vojvodovští Češi, přitom Vojvodovo „vždy považovali za obec českou, slovy naší informátorky: *„S Bulharama my jsme neměli nic, to byla naše vesnice, česká.“* (Informátorka Š. V., nar. 1920; Dolní Dunajovice, 10. 11. 2009.); (Budilová 2010: 109).

⁶Vladimír Penčev.

⁷Anka Stančeva, roz. Dvorská.

⁸Zápis z výzkumu V. Penčeva z ledna 1996 (informátoři – M. Postal-kova, T. Stančev).

⁹Necov hovoří o 80–90 rodinách (Necov 2006: 69).

příležitostně jsou¹⁰ – příslušníci těchto dosídleneckých rodin nazýváni „horalé“ (*planinci*).

Dokud žili ve Vojvodovu Češi, byli bulharští obyvatelé obce považováni (a sami se také ve srovnání s Čechy považovali¹¹) za skupinu – jak dnes říkají – „s nižší kulturou“ (starší texty hovoří o „duševní převaze“¹²). Nao-pak Češi byli Bulhary „pojímání ... jako příklad“ (Penčev 2006: 103). Vyzvedávání Čechů a jejich „kultury“ je dokonce dodnes součástí polomytického vysvětlení založení obce, k němuž podle daného výkladu došlo „na pozvání cara Ferdinanda, který Čechy pozval, aby ukázali Bulharům, jak se hospodaří“. V regionálních souvislostech pak bulharský etnolog Vladimír Penčev hovoří shodně o „civilizační úloze“ vojvodovských Čechů (Penčev 2006: 102). Třebaže tedy ve Vojvodovu žili jak Češi, tak i Bulhaři, ráz obce určovali Češi a právě díky nim byla obec považována široko daleko za výstavní a vzorovou (*selo za obrazec*), resp. slovy již citovaného Toško Stančeva, „za jednu z nejhezčích vesnic v Bulharsku“. Klasickým výrazem tohoto vnímání Vojvodova je také dodnes často zmiňována příhoda, k níž došlo při návštěvě bulharského ministra vnitra v obci, kdy tento pronesl, že by byl rád, kdyby v Bulharsku bylo alespoň deset takových vesnic, jako je Vojvodovo (Michalko 1936: 54).

PO ODCHODU ČECHŮ... .

Uvedený stav Vojvodova coby vzorové vsi trval do odstěhování Čechů, resp. do osídlení Vojvodova Bulhary z kjustendilska a ichtimanska. Tehdy se totiž najednou ukázalo, že do té doby ve srovnání s vojvodovskými Čechy „kulturně deficientní“ bulharští obyvatelé obce zaujali pozici uvolněnou Čechy a začali považovat za skupinu s „nižší kulturou“ nově příchozí kjustendilčany a ichtimančany. Že jejich pozice byla do značné míry zapříčiněna vlivem vojvodovských Čechů je zřejmé a dotyční to (rádi) uznávají.

Jak proto, že vojvodovští Bulhaři – bývalí sousedé vojvodovských Čechů – se po přistěhování kjustendilčanů a ichtimančanů ocitli v menšině, tak i proto, že ještě i za přítomnosti Čechů to byli právě Češi, kdo držel „latku“ obce v oné ukázkové pozici, nedokázalo Vojvodovo (resp. jeho bulharští obyvatelé) po odchodu Čechů svou prestižní pozici ukázkové obce již udržet. Co se například úpadku vzhledu obce po odchodu Čechů týče, zaznamenává situaci vojvodovský letopisec – a (od roku 1928) soused vojvodovských Čechů – Neco Petkov Necov. V daném kontextu je přitom příznačné, že úpadek obce dává Necov do souvislosti právě s novými vojvodovskými obyvateli...

Snad je dnes ještě brzy na hodnocení přistě-hovalců z roku 1950 i těch posledních z roku 1952 stran udržování čistoty a krásy domů. Jak

¹⁰Viz verš „Bánatčané [tj. Češi – pozn. MJ] jsou již minulostí / horaly dnes tvá země hostí“ básně *Vojvodovo* složené k oslavám 100 let založení této obce (Jakoubek et al. 2006: 121).

¹¹„Češi měli vyšší kulturu“ (Stančev 2007).

¹²Ke komplexnímu pohledu bulharských obyvatel Vojvodova na své české sousedy, viz Jakoubek 2010.

jsme již uvedli, skoro všechny domy jsou dnes obydleny trvale, *ale jen málo z nich má vzhled takový, jaký měly, když je obývali Češi*. Hodně domů má od dešťů a větrů oprýskané stěny, tašky na střechách jsou vypadané a polámané, obzvláště na zídkách. ... Dříve se uliční zídka barvily a bílily, ale dnes se s tím setkáváme jen zřídka. Nedodrhuje se ani správná výsadba akátových a morušových stromků na ulicích, neboť k čemu je vysazovat, když, jak se říká, „z toho nic nemám“. Navíc zejména někteří z posledních přistěhovalců si přivezli kozy, které ničí na ulicích i v zahradách veškerou zeleň, na kterou přijdou. *To jsou základní příčiny, které od základů proměnily vnější vzhled naší vesnice*. (Necov 2006: 75; kurzíva MJ)

Nemáme zde prostor k tomu, věnovat se celým dějinám Vojvodova po roce 1950. Pro naše účely postačí uvést, že představoval-li ve vztahu k celku obce a jejímu fungování odchod Čechů změnu k horšímu, znamenaly změny následující po roce 1989 naprostou katastrofu, způsobenou především uzavřením továrny na celulózu u obce Mizija (dříve Bukjovci), ve které pracovala naprostá převaha obyvatel Vojvodova. Patrně nejvýrazněji přitom tento propad pocítují právě staří obyvatelé vojvodova – pamětníci jeho „české“ éry. V souvislostech našeho výkladu je přitom nesmírně zajímavé, že porevoluční propad je v jejich vyprávěních kontrastován nikoli s dobou těsně předrevoluční, resp. se „socialistickým“ obdobím, ale velice často právě až s obdobím před odchodem Čechů. Dobrý příklad takové praxe představuje například esej „Vojvodovo“¹³ Rajny Dimitrovy Janevy (nar. 1936):

Vojvodovo

Je to dávno co naše vesnice Vojvodovo bývala rájem. Baráky z dusané hlíny, ale obílené vápnem, ulice čisté a zametené, dvorky zametené a uklízené. Na ulicích byly vysázené v dvojřadech akáty a lípy. Když rozkvetly, všude to pěkně vonělo.

O sobotách a nedělích se od rána vařilo, protože v neděli se od 10:30 a od 14:00 chodilo do kostelů. Mládež pak chodila na nádraží, čekalo se na vlaky, procházelo.

Okolo vesnice byl les, v nedělí se tam scházela mládež z Krušovice¹⁴ a Vojvodova. Louky byly poseté bylinami a květy, rostly dlouholeté duby, hrávala hudba.

Kolem vesnice tekla řeka Sketa, voda byla průzračně čistá, bylo vidět dno, tam jsme se chodili koupat.

Když se sklízelo konopí, lidé ho namáčeli do řeky, vyprali a pak sušili.

¹³Esej vznikla na základě domácího úkolu vnučky R. Janevy, jehož zadáním bylo zaznamenat vyprávění prarodičů na libovolné téma.

¹⁴Sousední obec, vzdálená od Vojvodova 2 km.

Vyšli-li jsme nad lomem a podívali se směrem k vesnici, viděli jsme červené střechy bělostných domů a kolem nich zelenající se stromy.

Tento ráj byl před mnoha léty. Teď je řeka špinavá, jsou tam naházená mrtvá zvířata, plastové láhve.

Ulice jsou špinavé, zarostlé trávou, že se místy nedá projít, někde se nezametají.

Baráky jsou zpustlé, opuštěné, bez lidí. Lesy jsou vykácené, mládež se nemá kde scházet. Z lesů zůstalo jen pár letitých dubů.

Kolem vesnice se vyhazují odpadky. Vesnice je dokola zavalená odpadky.

Ve vesnici zůstali jen starší lidé. Mladí jezdí do ciziny a do měst shánět práci.

Zrušili nám vlaky, rozkradla se trať. Teď se musíme dopravovat koňmi a osli jako indiáni.

Nemáme spojení s některými městy a vesnicemi, nejezdí ani autobusy.

Tak je to je teď u nás ve Vojvodovu.¹⁵

Podíváme-li se na daný text blíže, je zřejmé, že kontrastní opozici vůči současné době v něm představuje Vojvodovo v době, když v něm ještě žili Češi. Překvapivé přitom není to, že jako definiční atributy Vojvodova jsou vybrány aktivity, jejichž původci – a u některých z nich (chození do kostela, posléze k vlaku) také jedinými performátory – byli Češi; co je skutečně zajímavé je, že R. Janeva si tyto aktivity, jichž se Bulhaři neúčastnili, v textu přisvojuje (byť méně explicitním neutrem: „chodilo se“, „čekalo se“ či množným „mládež chodila“). Je zřejmé, že prezentováno zde má být „jak jsme (my) ve Vojvodově tenkrát žili“. Taková pozice přitom nepostrádá jistou míru legitimacy – přinejmenším v některých ohledech Vojvodovo skutečně představovalo vesnické společenství, byť jeho středem procházely často i výrazné hranice (viz výše).

Po příchodu „horalů“ vyvstaly ve Vojvodovu mezi zbylými bulharskými obyvateli a nově příchozími jisté tenze pramenící z nekompatibility „nižší kultury“ kjustendilčanů a ichtimančanů s dosavadním charakterem Vojvodova („vzorová obec“), resp. z toho, že jejich způsoby tento obraz radikálně a rychle kazily (nebílily se domy, nezametyaly se ulice, nevysazovaly se stromy, dobytek a lidé spali společně uvnitř domů etc.) a obec – přinejmenším vizuálně – výrazně chátrala.¹⁶ Tento moment je ve výkladu historie Vojvodova v podání starých vojvodovských obyvatel – Bulharů, pamatujících české období, jedním z nejpálčivějších a dodnes bolestných. Je zřejmé, že odstěhování Čechů uzavřelo výraznou kapitolu

¹⁵Při posuzování kritického pohledu R. Janevy na vojvodovskou současnost a její ostré kontrastování s jeho – v daném podání bezmála idylickou – minulostí je patrně třeba vzít v úvahu i fakt, že ona krásná minulost je současně též dobou mládí R. Janevy. I přes tuto skutečnost, jejíž vliv na recepci situace Vojvodova v odpovídajících historických obdobích uznáváme, je tomu ovšem tak, že vykreslený rozpor podle všeho odpovídá reálnému stavu obce „dříve“ a „nyní“ (tj. jeho rozkvětu před odjezdem Čechů a úpadku po roce 1989).

¹⁶Zprávy o tom dolehly i k českým vystěhovalcům na jižní Moravu: „Teď prej tam přišli takoví lidi... že železničáři se křížili [křížovali], kde je ten zlatý národ prej, co nám to sem prej přišlo“ (Heroldová /nedat./).

vojvodovských dějin, a to – nahlíženo starými bulharskými pamětníky – kapitolu (nej)hezčí. Zaměříme-li se konkrétně na pojetí vojvodovských dějin uvedené skupiny jeho obyvatel, následuje v jejich narativech po roce 1950 zvláštní šedé období a další výrazný zlom přichází až s rokem 1989, resp. se změnami po něm, které, jak jsme již zmínili, přinesly Vojvodovu (nahlíženo optikou starých vojvodovčanů) konečný úpadek. V jedné z nejkonzentrovějších a ovšem také nejmystičtějších podob vyjadřuje dané pojetí historie Vojvodova autorka výše uvedené eseje, vojvodovská rodačka, Rajna Dimitrova Janeva: „Byl to ráj, dnes je to peklo“ („*Beše raj, sega e ad*“).

ČEŠI? BULHAŘI? METODISTÉ?

Jednou ze zásadních studie V. Penčeva *Po serpentínách sebezpoznání a poznání toho druhého* (Penčev 2009), jakož i mého komentáře připojeného k překladu této stati (Jakoubek 2009) bylo, zda vojvodovští Češi existují jako zvláštní společenství. Na tuto otázku jsem – v protikladu k Penčevovi – odpověděl kladně a pro tuto pozici snesl řadu důvodů. Jaká by ovšem byla odpověď v případě vojvodovských Bulharů, pamětníků českého osídlení? Z výše uvedeného vyplývá, že jedním ze zásadních momentů ovlivňujících identitu osob náležejících k této skupině ve smyslu jejich vymezení se vůči obecné bulharské populaci nebylo samotné soužití s Čechy v době trvání tohoto soužití (přinejmenším o takovém vlivu nemáme doklady), ale procesy, k nimž došlo poté, co Češi Vojvodovo opustili, zejména pak do jisté míry konfliktní setkání s novými obyvateli obce – Bulhary z *kjustendilska* a *ichtimanska*. Ke zformování bulharských obyvatel Vojvodova – současníků českého osídlení této obce – do podoby svébytného společenství ovšem nikdy nedošlo. Jedním z hlavních faktorů přitom byl patrně jejich malý počet, nedosahující ani dvou set osob (viz výše).¹⁷ Viděli jsme však, že alespoň u některých z těchto osob (v daném případě u R. Janevy) k identifikaci se zvláštním – od obecné bulharské populace odlišným – společenstvím a deklaraci odpovídající příslušnosti dochází; kromobyčejně zajímavé ovšem je, že daným společenstvím v tomto případě jsou – vojvodovští Češi. Neméně signifikantní však je, že k uvedené identifikaci dochází pouze zpětně a ve vzpomínkách (je téměř jisté, že v době soužití Čechů a Bulharů ve Vojvodově odpovídající příslušnost autorka daných tezí nedeklarovala a tato jí také nebyla dostupná). Nutno ovšem doplnit, že tento identitární retrokonstruktivní krok je mezi těmi, jichž by se potenciálně mohl týkat, víceméně jen osobní záležitostí určitých jedinců, nikoli obecným trendem – viděli jsme například, že jiný bulharský vojvodovčan, pamětník jeho české periody, Toško Stančev, příslušnost ke komunitě vojvodovských Čechů v minulosti popírá, a dokladuje naopak oddělenost vojvodovských Čechů a Bulharů, a existenci poměrně výrazné hranice mezi těmito skupinami. Obě verze – a jim odpovídající identity – přitom, jak jsme si ukázali, byly již i písemně (třebaže doposud nikoli

publikačně) fixovány; zda jedna z nich případně získá nad druhou vrch, ukáže patrně teprve čas. Toho přitom mnoho nezbyvá: protože bulharští obyvatelé Vojvodova – současníci existence komunity vojvodovských Čechů – se nikdy ve zvláštní společenství nezformovali, a nemohli tedy předávat odpovídající sdílenou identitu dalším generacím, hovoříme v daném případě v zásadě pouze o jednotlivých osobách (třebaže poměrně úzce spojených společnými osudy), jejichž věk se – neboť definiční podmínkou příslušnosti k této skupině je soužití s vojvodovskými Čechy před rokem 1950 – pohybuje zhruba okolo sedmdesáti let a výše; jejich počet přitom již dnes nedosahuje ani jedné desítky.

Než náš výklad o vojvodovských společenstvích a skupinových identitách ve Vojvodovu zakončíme, musíme se zmínit ještě o jednom specifickém společenství, o němž jsme doposud nehovořili, a jehož členy jsou dnes – třebaže jeho počátky jsou spjaty s vojvodovskými Čechy – právě vojvodovští Bulhaři. Jedná se o společenství členů a příznivců místního sboru metodistické církve. Po odchodu Čechů z Vojvodova se organizace místního sboru rozpadla. Většina jeho členů, jimiž byli do té doby výhradně Češi, odešla, kazatel Popov byl – za údajnou proamerickou špionáž – uvězněn.¹⁸ Zbylí Češi (cca 15–20 osob) se ještě nějaký čas scházeli v jedné z místností metodistického kostela, ale poté, co byl roku 1953 kostel proměněn na sýpku, shromáždění ustala. Do Vojvodova ovšem poté dlouhá léta dojížděl syn Simeon Popova – Božidar, posléze též metodistický kazatel. Nejuzší kontakty přitom udržoval se smíšeným bulharsko-českým párem Toška a Anky Stančevových... „Anna, rozená Dvorská (nar. 1926) byla jednou z mála Čechů/Češek, kteří Vojvodovo po roce 1950 neopustili.“ Na společná setkání s B. Popovem, která měla ovšem jen civilní charakter a kromě hovoru jej provázel též společný zpěv, docházela ke Stančevovým také další Češka – Marjána Genova (rozená Hružová, nar. 1936). Právě ta posléze B. Popova poprosila, aby při setkáních také „pročetl něco z Bible“, na což B. Popov (rád) přistoupil a z neformálních návštěv se postupně staly pravidelné bohoslužby, od roku 1987 již i oficiálně povolené. Výrazný zlom pak nastal po roce 1989¹⁹, kdy o metodistická shromáždění ve Vojvodovu začalo projevovat čím dál více jeho obyvatel („už neměli strach přijít“). Tento nárůst nakonec roku 1994 vedl k oficiálnímu založení a zaregistrování místního metodistického sboru, filiálního sboru plevenské farnosti a od roku 1995 k pořádání pravidelných každotýdenních bohoslužeb, přičemž v pozici pastora nahradil v dalekém Šumenu bydlícího Božidara Popova nejprve Atanas Atanasov a posléze Vladimír Blažev. Roku 2004 byla pak dokončena stavba nového kostela, kam se sbor přesunul z doposud

¹⁷Roku 1949 pak Vojvodovo obývalo 110 rodin českých, 35 bulharských a 23 slovenských (informátor Š. Hružá, nar. 1918).

¹⁸Bulhar Simeon Popov byl metodistickým kazatelem ve Vojvodovu od r. 1937. Po svém propuštění r. 1954 se do Vojvodova již nesměl vrátit, a tak odešel do Šumenu, pastorační činnost mu byla znovu povolena až roku 1960.

¹⁹Výnosem Ministerstva vnitra Bulharské republiky ze 7. 11. 1990 byla Evangelická metodistická episkopální církev registrovaná jako uznané vyznání.

ke shromážděním a dalším akcím pronajímaných prostor klubu důchodců. V této době již sbor čítal bezmála 100 členů a 25 sympatizantů.²⁰ Bez zajímavosti též není, že členy sboru nejsou jen obyvatelé Vojvodova, ale i sousední obce Krušovice²¹; za jejich členstvím přitom stojí Češka Růžena Stankulova (roz. Hružová), která se do Krušovice vydala a po založení sboru v obci „dělala agitaci“. V roce 2009 jsou, kromě dvou potomků smíšených párů A. Bosilovy a A. Petrovy, všichni ostatní členové sboru Bulhaři.²²

Z uvedeného vyplývá, že vojvodovský metodistický sbor je aktuálním živým společenstvím, které je jak v perspektivě identity, tak i v celé řadě jiných ohledů specifické a od okolní populace odlišné a vydělené. V souvislostech dějin Vojvodova a jeho obyvatel je přitom jeho existence v současné podobě (kdy jsou vlastně všichni jeho členové Bulhaři) nejen velice zajímavá, ale též bezmála paradoxní. V období, kdy ve Vojvodovu pobývali Češi, totiž evangelické náboženství ve vztahu k české vojvodovské komunitě představovalo, řečeno dikcí Vladimira Penčeva, etnozáchovávající a etnodiferencující faktor (Penčev 2006: 96), protože Penčev toto společenství označuje za etnokonfesní (ibidem). To mj. znamenalo, že – jak dokládá Budilová – „termíny ‚Čech‘ a ‚evangelík‘ ... byly v tomto prostředí dlouho chápány jako termíny v zásadě totožné a označující ... členy stejného morálního společenství“ (Budilová 2010: 96). Jinak řečeno – bylo to právě evangelické náboženství, které společenství vojvodovských Čechů definovalo, vymezovalo od okolí a tvořilo pilíř identity jeho členů, a představovalo tedy poměrně výrazný *boundary marker* dané komunity. Situace dnes je, jak jsme naznačili výše, výrazně odlišná, přičemž jednou z nejvýraznějších změn je patrně skutečnost, že evangelické náboženství především ztratilo etnickou příznakovost. Zatímco dříve byla příslušnost k protestantské církvi vlastně totožná s příslušností k české vojvodovské komunitě (a jednalo se tedy o parametr etnodiferencující), dnes je tato konfese „etnicky indiferentní“, neboť třebaže členy jsou v zásadě pouze Bulhaři, nejedná se o Bulhary (ani zdaleka) všechny.

Skutečnost, že vojvodovští Bulhaři udržují evangelickou tradici založenou v obci Čechy je pro staré (ex)Vojvodovčany určitým překvapením, neboť za jejich pobytu v obci místní Bulhaři „nikdá do kostela nechodili, ani jeden, ani do svojich“²³, ani do našejch ... až teprv tej, ... dyž sme my vodešli, tak chytli víru.“²⁴ Příklon vojvodovských Bulharů k evangelické víře je přitom dáván do souvislosti nejen (vcelku samozřejmě) s někdejšími českými obyvateli obce, jejichž přítomnost ve vsi již patří minulosti, ale také s jejich – třebaže specifickým – *současným* působením: jako by vojvodovští Češi byli ve

své obci přítomni i po svém odchodu, resp. jako by *jejich* obec formovala i nadále své obyvatele v intencích svých zakladatelů – „jak říkala Elza²⁵, když mi volala: ‚*Váš duch tady zůstal a lidi to přemohlo.*‘“²⁶

V jistém smyslu je přitom možné říci, že toto společenství, tvořené dnes v principu Bulhary, je vlastně společenstvím duchovních potomků vojvodovských Čechů. Právě neetnická sféra víry totiž umožnila, aby se – pravda, s jistým zpožděním, resp. v odlišné časové sekvenci – Bulhaři a Češi (což jsou ovšem vzhledem k primárně religijnímu vymezení odpovídající kolektivity kategorie v zásadě nepřiměřené) stali členy téhož společenství vymezeného sdílenou specifickou konfesí, tentokrát již bez etnického přívlastku.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] BOTÍK, J. 2005. Češi a Slováci v bulharskom Vojvodove, in *Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska*. Bratislava: Spolok Slovákov z Bulharska. 33–38.
- [2] BUDILOVÁ, L. 2010. *Vojvodovo, česká vesnice v Bulharsku: přibuzenství, manželství a dům*. Disertační práce na katedře antropologických a historických věd FF ZČU v Plzni (nepubl.).
- [3] CENKOVA, I. 2008. Na vojvodovskata gara. *Tema* 9/2008: 83–85. Přístupné na: <<http://www.temanews.com/index.php?p=tema&iid=194&aid=4914>>, stáhnuto: 25. 11. 2010.
- [4] FINDEIS, J. 1929. Vojvodovo. in *Jubilejní Ročenka Československé Kolonie v Bulharsku 1868–1928*. Sofia: ČS dům T. G. Masaryka, 220–224.
- [5] FOLPRECHT, J. 1937. *Československé školské obce v evropském zahraničí*. Praha: ČS. Ústav zahraniční.
- [6] HEROLDOVÁ, I. 1996. Vystěhovalectví do jihovýchodní Evropy. *Češi v cizině* 9. Praha: Ústav pro etnologii a folkloristiku AV ČR, 67–95.
- [7] HROZIENČIK, J. 1985. *Slováci v Bulharsku*. Martin: Matica slovenská.
- [8] JAKOUBEK, M., NEŠPOR, Z. a HIRT, T. (eds.) 2006. *Neco Petkov Necov: Dějiny Vojvodova, vesnice Čechů a Slováků v Bulharsku*. Plzeň: Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje.
- [9] JAKOUBEK, M. 2010. Vojvodovští Češi očima svých sousedů. *Český lid* 97(3): 281–299.
- [10] JAKOUBEK, M. 2009. Etnografie (nejen) textuální realizace (dvoj)identity vojvodovských Čechů. *Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni* 1/2009: 24–38 (část II. studie PENČEV, V. / JAKOUBEK, M. 2009. Vojvodovské dublety *Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni* 1/2009: 15–38).
- [11] KOVÁŘÍK, P. 1982. *K historii banátských a bulharských Čechů a jejich reemigraci na Jižní Moravu*, magisterská diplomová práce na Katedře dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně; (nepubl.)
- [12] MÍČAN, V. 1931. *Za chlebem vezdejším. Evangelisační návštěva českých osad evangelických v Rumunsku*. Brno: Biblická Jednota v Brně.
- [13] MÍČAN, V. 1934. *Nevratem v nový svět. O československých osadnících, jejich náboženských, školských, osvětových, hospodářských aj. poměrech v Bulharsku*. Brno: Knihnice Biblické jednoty.
- [14] MICHALKO, J. 1936. *Naši v Bulharsku. Pädesiat rokov ich života, práce, piesne a zvykov*. Myjava
- [15] NECOV, P. N. 2006. Dějiny Vojvodova. in *Neco Petkov Necov: Dějiny Vojvodova, vesnice Čechů a Slováků v Bulharsku*. M. Jakoubek a Z. Nešpor a T. Hirt, T.(eds.) Plzeň: Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje. 27–89; (z bulharštiny přeložil Jakoubek, M., Křivánková, T.).
- [16] NEŠPOR, Z. a HORNOFOVÁ, M. a JAKOUBEK, M. 2001. Čeští nekatolíci v Rumunském Banátu a v Bulharsku III. Část třetí – Vojvodovo, obec denominačního typu. *Lidé města* 5: 62–86

²⁰Tj. osob účastnících se akcí sboru ovšem neplatících členské příspěvky.

²¹Jedná se o cca 5 žen.

²²V daných souvislostech je rozdíl mezi Bulhary – pamětníky českého osídlení a ostatními bezpředmětný.

²³V obci byl (a je) též pravoslavný kostel Sv. Jiří, který však místními Bulhary nebyl (a není) využíván.

²⁴Informátorka B. Č. 8. 7. 2010, Mikulov.

²⁵Elza Chevalier, roz. Popova – dcera Simeona Popova, bývalého vojvodovského metodistického kazatele (viz výše).

²⁶Informátorka B. Č. 8. 7. 2010, Mikulov.

- [17] PENČEV, V. 2006. *Tempus edax rerum* aneb O minulosti a současnosti vojvodovských Čechů. in *Neco Petkov Necov: Dějiny Vojvodova, vesnice Čechů a Slováků v Bulharsku*. M. Jakoubek a Z. Nešpor a T. Hirt, T. (eds.) Plzeň: Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje. 90–105.
- [18] PENČEV, V. 2008. Češi v Bulharsku aneb O typologizaci, etapizaci a procesech adaptace českého vystěhovalectví do bulharských zemí. *Český lid/Etnologický časopis* 95(2): 115–126.
- [19] PENČEV, V. 2009. Po serpentínách sebepoznání a poznání toho druhého. *Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni* 1/2009: 16–22 (část I. studie PENČEV, V. / JAKOUBEK, M. 2009. Vojvodovské dublety. *Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni* 1/2009: 15–38).
- [20] RUSKO, J. .Slovenské kolonie v Bulharsku. in *Jubilejní Ročenka Československé Kolonie v Bulharsku 1868–1928*. Sofia: ČS dům T.G. Masaryka. 212–213.
- [21] STANČEV, T. M. 2007. *Kratka biografija* (nepubl.)

Archivní materiály

- [22] *Folklorní materiály obce Vojvodovo*, okres Vraca. In.: Archiv Folkloristického institutu Bulharské akademie věd, Sign. AIF, Č. 192 (zapsal V. Penčev).
- [23] HEROLDOVÁ, Iva (nedat.) „reemigrační karty“: archivní poznámky z výzkumu prováděného Ústavem pro etnografii a folkloristiku ČSAV v Praze zaměřený na problematiku adaptace a akulturace reemigrantů z Jugoslávie a Bulharska, realizovaný v letech 1972–1973. Dokumentace z výzkumu je uložena v archivu ÚEF ČSAV, fond jižní Morava; popisné lístky (nečíslované).
- [24] *Konferenční protokoly* uložené v archivu Evangelické metodistické episkopální církve (EMEC) v Sofii; (nestránkováno, nedatováno)

*Text je dílčím výstupem projektu GAČR č. P405/10/0471.

*Příspěvek je písemnou verzí přednášky, která zazněla na 6. mezinárodní studentské konferenci AntropoWebu podpořené ZČU v Plzni v rámci projektu SVK–2010–006. Publikace textu byla podpořena ZČU v Plzni v rámci projektu SGS–2010–019.